

Twee pauwen in het paradijs *Een 10e-eeuwse beslagplaat uit Groningen*

Egge Knol

Inleiding

Een prachtig versierd riembeslag werd door een detector-amateur gevonden in afgevoerde grond uit de binnenstad van Groningen. Het rechthoekig stuk beslag behoort tot een groep beslagstukken die goed bekend is uit de 9e en 10e eeuw na Christus. Twee exemplaren uit Hongarije en Zuid-Duitsland hebben dezelfde versiering als de vondst uit Groningen. Helaas zijn het beide losse vondsten.

Afb. 1. Voorzijde beslagplaat uit Groningen, collectie Groninger Museum, inv.nr. 2001-VIII-1. Foto: John Stael.

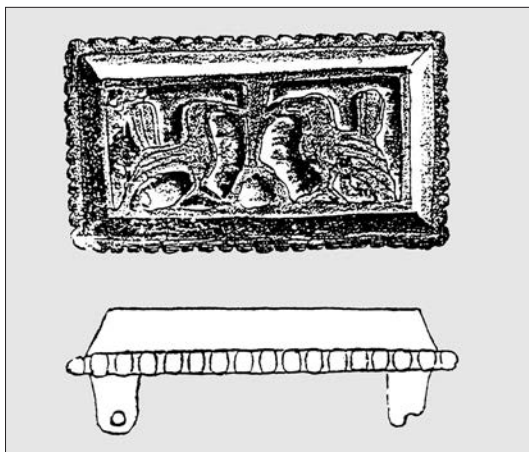
Afb. 2. Achterzijde beslagplaat uit Groningen, collectie Groninger Museum, inv.nr. 2001-VIII-1. Foto: John Stael.

Het riembeslag

Het riembeslag bestaat uit een rechthoekige beslagplaat (5,06 × 2,96 cm) van een roodkleurige koperlegering. Aan de voorzijde is deze omringd door een parelrand en een schuine lijst. Hierbinnen is een rechthoek waarin een boom, vergezeld van twee naar elkaar kijkende vogels en omringd door blauwkleurig email oftewel glaspasta (afb. 1). Vogels, boom en lijst zijn verguld. Aan de linkerkant heeft het voorwerp een deuk opgelopen. De achterzijde is verdiept met op de vier hoeken een afgesleten aanhechtingspunt voor een niet waarmee het voorwerp vastgezet kon worden (afb. 2). Met dit type beslagplaat werden lederen riemen versierd, welke gebruikt werden om een zwaard vast te gorden of voor een paardentuig. De drager of zijn paard maakte door deze versiering grote indruk op zijn omgeving.

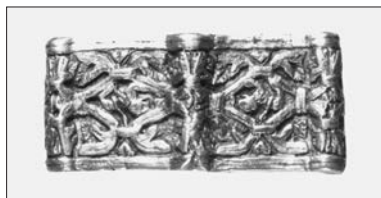
Vergelijkbare vondsten

Twee vrijwel identieke stukken zijn bekend¹. In 1880 kocht het Nationaal Museum van Hongarije in Budapest een privé-verzameling van Ferencz Kiss. Hierin bevond zich, gelet op de gepubliceerde tekening, een exacte parallel van de beslagplaat uit Groningen (afb. 3). Zelfs de maten van het Hongaarse stuk komen vrijwel overeen: 5 × 2,9 cm². Helaas zijn verdere vondstomstandigheden onbekend³. De andere parallel is een losse detectorvondst uit het plaatsje Friesen in Zuid-Duitsland (Landkreis Kronach)⁴. De voorstelling is identiek, maar de maten van de rechthoek zijn kleiner (4,3 × 2,6 cm) en de schuine rand wordt niet vergezeld van een parelrand. Het email is gedeeltelijk van kleur veranderd; het bladgoud lijkt grotendeels te ontbreken. Vergelijkbare beslagplaten met een andere afbeelding en soms ook een andere techniek of van een ander metaal zijn goed bekend. Zo bevat de zilverschat van Marsum bij Delfzijl een viertal exemplaren van zilver (afb. 4). Deze zijn versierd met florale motieven. De schat van

Afb. 3. Beslagplaat, losse vondst uit Hongarije, collectie Nationaal Museum Boedapest. Uit: J. Hampel 1905, band III, tabel 281.

1. De auteur dankt dr. Dieter Quast, Rhömisches Germanisches Zentral Museum Mainz; dr. Tivadar Vida, Archaeologisch Instituut Hongaarse Academie van Wetenschappen, Boedapest en dr. Robert Koch, Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege Nürnberg voor hun verwijzingen.
2. Gemeten naar de afbeelding *Natürliche Grösse*, Hampel 1905.
3. Hampel 1880 (1881); Hampel 1894; Hampel 1905.
4. Endres 1997-1998; Haberstroh 2000, 174, nr. 07.04.13.

Afb. 4. Beslagplaten uit Marsum, collectie Fries Museum, inv.nr. 89A-4 en 5.

Foto: Centrale Fotodienst Rijksuniversiteit Groningen.

Marsum wordt op basis van de munten gedateerd in het einde van de 9e eeuw⁵. De emailletechniek van de nieuwe vondst komt veel voor op talloze schijffibulae die uit de 9e en 10e eeuw dateren⁶. De beslagplaat is vermoedelijk ook laat-9e of 10e-eeuws.

Betekenis van de voorstelling

De beide vogels op de beslagplaat zijn pauwen. De vorm van de snavel, de kuif, de vorm van het lichaam en uiteraard de uitstaande staart wijzen daarop.

Afb. 5. Catacombe in Rome. Pauwen als symbolen van de verrijzenis.

Uit: J.J.M. Timmers 1978, afbeelding 121.

5. Boersma 1977, 170; Fraenkel-Schoor 1978, 369-370.

6. Haseloff 1990.

De pauwen pikken aan een boom. Deze voorstelling – ontleend aan de klassieke oudheid – werd door de christenen gezien als vogels in de paradijstuin en een symbool voor het eeuwige leven⁷. Pauwen komen dan ook regelmatig voor bij muurschilderingen en manuscripten. Als zinnebeelden van het eeuwige leven komen bijvoorbeeld twee pauwen ter weerszijden van een bron voor als beschijdering in een catacombe in Rome uit het einde van de 4e eeuw (afb. 5).

Conclusie

Onder invloed van Karel de Grote (814) en zijn zoon Lodewijk (840) was er een grote belangstelling voor voorstellingen uit de klassieke wereld, de zogenaamde Karolingische Renaissance⁸. Het hier besproken riembeslag past in die traditie. In de 9e en 10e eeuw was (een groot deel van) de nederzetting Groningen koninklijk bezit⁹. Het is goed denkbaar dat een bezoeker of bewoner van dat koningsgoed de bijzondere beslagplaat heeft verloren. In elk geval onderstreept de beslagplaat de belangrijke positie van Groningen in de Vroege Middeleeuwen.

Literatuur

- Boersma, J.W., 'Een imitatie-solidus van het type munus divinum uit de omgeving van Ten Post (Gr.) en soortgelijke in Noord-Nederland gevonden exemplaren' in: *Groningse Volksalmanak* (1976-1977), 161-182.
- Endres, H., 'Friesen' in: *Ausgrabungen und Funde in Oberfranken* 11 (1997-1998), 43-44.
- Endres, H. en J. Haberstroh, 'Apud chrana domun lapideum? Neue Ausgrabungen in der früh- bis spätmittelalterlichen Wüstung bei Friesen' in: *Archaeologisches Jahrbuch Bayern* (1998), 129-131.
- Fraenkel-Schoor, N., 'Carolingian jewellery with plant ornament' in: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 28 (1978), 345-397.
- Haberstroh, J., 'Riemenbesatz mit Grubenschmelz' in: Wiczorek, A. en H.M. Hinz, *Europas Mitte um 1000*, Katalog. Stuttgart, 2000.
- Hampel, J., 'An.múzeum érem és régiségosztályának gyarapodása' (Nieuwe aanwinsten van de numismatische en archeologische collectie van het Hongaars Nationaal museum) in: *Archaeologiai Értésítő* 14 (1880 (1881)), 340-358.
- Hampel, J., 'Krestény emlékek a régibb középkorból' (Christelijke monumenten uit de oudere Middeleeuwen) in: *Archaeologiai Értésítő* Nieuwe Reeks 14, (1894), 23-53.
- Hampel, J., *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*. Braunschweig, 1905, Band II, 388 en Band III (atlas) tabel 281, afbeelding 6a en 6b.
- Haseloff, G., *Email im frühen Mittelalter. Frühgeschichtliche Kunst von der Spätantike bis zu den Karolingern*. Marburg, 1990.
- Kramer, J., 'Pfau' in: *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Rome, etc., 1971, band III.
- Noomen, P.N., 'Koningsgoed in Groningen. Het domaniale verleden van de stad' in: Boersma, J.W. e.a. (red.), *Groningen 1040*. Groningen, 1990, 97-144.
- Timmers, J.J.M., *Christelijke symboliek en iconografie*. Haarlem, 1978.

7. Kramer 1971.

8. Voorbeelden in de catalogus *Karl der Grosse, Werk und Wirkung*, Aken 1965, tabel 56, 80, 102 en 127; Timmers 1978, 206-207.

9. Noomen 1990.